

Projekt: Velké a malé příběhy moderních dějin
Listopadová revoluce

Rozhovor s pamětníkem. Tento rozhovor je zpracován s dvěma pamětníky, matkou a dcerou. Primárně je tvořen dcerou a výroky matky je občas doplňován.

Já bych se tě dneska chtěla ptát na události konce 80. let, což je hlavně téma listopadové revoluce. Tento rozhovor bych s tebou chtěla udělat v rámci projektu Ústavu pro studium totalitních režimů.

Kolik ti v té době, teď myslím rok 1989, bylo let?

To mi bylo myslím dvacet. Dvacet a půl, to jsem byla už v nějakém třetím, čtvrtém měsíci těhotenství.

Já bych se teď chtěla dozvědět něco o tobě, protože ty v tomto rozhovoru vystupuješ anonymně, tak aby bylo alespoň poznat, co jsi za typ člověka. Čím ses zabývala, jestli jsi pracovala nebo studovala, jaké byly tvoje koníčky, zájmy?

Už jsem pracovala, vlastně jsem byla už dva roky po gymplu. Dělal jsem v účtárně ve velkém podniku. A zájmy – divadlo a tak různě, i diskotéka občas...

To už jsi byla vdaná?

Byla, chvíli, asi půl roku.

Mám pro tebe otázku, která je typická pro mou generaci, a to jaký byl tvůj dosavadní život pod vládou komunistů a jaké byly každodenní normy, se kterými se dneska už nesetkám?

Tak hlavně nás nutili pořád k nějaké politické angažovanosti. Nejdříve jsme byli nějaké Jiskřičky, pak rudí Pionýři, pak ještě rudější svazáci, to bylo povinné. A když někdo nebyl... Svaz mládeže to pořádal, takže kdo byl na gymnáziu jako já, tak musel, všichni museli. Jediný, kdo tam nebyl, byly snad dvě jehovistky, jinak jsme byli členy vážně všichni. A kdo odmítl, tak měl velké potíže. Takže to tam bylo šmahem všechno. Potom v podniku jsem poprvé do Svazu dobrovolně nevstoupila, ale pak přišel ekonomický náměstek ke všem děvčatům z patra, co tam byla nově, a řekl: "tady mi to podepište. Oznamuji vám že jste právě vstoupily do SSM." Tak to už člověk tu volbu neměl. Mohl by odmítnout, ale tím, že to bylo nečekané, tak si to nikdo nemohl ani promyslet. To se bránit nešlo. Až tedy v druhém podniku, to jsem na to byla připravená, nechtěla jsem tedy být vyloženě odbojná, protože jsme tam šli, abychom s manželem získali byt, tak jsem řekla, že bych chtěla nejprve pozorovat, jak to SSM pracuje, a podle toho se teprve rozhodnout. No a pak vím, že mi nějak nabízeli, jestli nechci vstoupit do strany, že by mi nechtěli bránit v postupu, v kariéře. Tak jsem jim řekla: "Tak mi nebraňte, ale do strany nevstoupím." To už na mě totiž bylo moc. Samozřejmě by se nám členství hodilo kvůli bytu. Tehdy za členství bylo asi 20 bodů, takže bychom se včas dostali do pořadníku. Byt jsme tedy nedostali do doby, než jsem otěhotněla. Těhotenství bylo deset bodů – oproti dvaceti za členství. Tak a v práci... člověk o těch událostech moc nevěděl, nebyla velká informovanost, žádný e-mailů atd. Akorát jsme měli jednoho kolegu, tenkrát když byl člověk mladej, tak všechny ty věci si neuvědomoval, ale on to byl vysokoškolák, dělal řadového účetníka právě z politických důvodů, jinak byl inženýr. A on měl problémy, protože... On nám toho taky nemohl moc říkat, ale tak nějak jsme pochopili, že chodil na nějaké demonstrace během celého roku 89. To ses běžně nedověděla, musela bys někoho znát, kdo by ti to řekl, takže dopředu se to ke mně nikdy nedostalo. A on v tom byl hodně činný, vyprávěl, jak je vždycky sebrali na tom Václaváku, odvezli je někde mimo Prahu autama do lesů, kde je vysadili. Myslím, že jim i sebrali občanky a museli v noci pěšky domů. No, to bylo tak nějak jediné, co si pamatuji, že takhle rozháněli tyto odbojné, většinou mladé lidi. Ale nejen to, asi tam mezi nimi byli i chartisti.

Ted bych se vrátila trochu zpátky k tvému dětství. Z jaké jsi pocházela rodiny, a jestli z toho plynuly pro tebe nějaké perzekuce či naopak výhody? Myslím v rámci třídního rozdělení.

Z toho dětství si člověk samozřejmě nepamatuje tolik, v tom věku to bere jak to je, není úplně možné, aby o některých věcech rozumně uvažoval třeba v deseti letech. No ale bylo to tak, že tady byli téměř všichni v Pionýru, takže to bylo vždycky různý...

To byla čest nosit pionýrský šátek, ne?

No to byla ohromná čest (smích). Z toho si dělal akorát každý legraci. Ale dělalo se to tak, že když byl nějaký zájmový kroužek, aby děti nemusely chodit jinam než do Pionýra, tak se zapsal v rámci Pionýra, takže si v Pionýru odbyli organizaci. Víím, že třeba děvčata měla takto atletiku, potom na gymplu ji měli vedenou jako SSM. Asi se občas museli učit, jak do nás hustili „připravenost pionýra“, podobně jako byla tehdy občanská nauka, takové to jako „zlý vykořisťovatelé a připravenost“..., něco v tom smyslu. Takové různé věci byly, jako branná výchova, občanská nauka, to bylo prolezné politikou a něco bylo i v tom Pionýru, nějaký slib pionýra, zásady mladého komunisty a takové cancy. To my jsme museli projít, a pak záleželo na tom vedoucím, nakolik to zaměřil politicky, nebo prostě jako zájem, jako třeba ornitologický kroužek a tak dále. Potom byly různé pionýrské tábory, ani nevím, že by byly nějaké nepionýrské. Když se jezdilo na letní tábory, tak to muselo být šmahem pionýrské. Tak už záleželo taky na těch vedoucích... Já víím, že jsme měli tábor, kde to bylo docela odvážné, tam se lovily různé bobříky podle Foglara, asi kdyby do toho někdo rýpal, tak by měli průšvih.

No a jinak v tom dětství..., tak tady byly třeba takové věci jako veřejně prospěšné akce, tam pionýři pomáhali, taky byly různé akce Z, že ty lidi si udělali pro děti hřiště, tak to jako člověk bral, že tohle mu přišlo, že je dobré. Akorát teda i v tý škole, všude byla pak ta politika, a kdo chtěl třeba jít dál studovat, tak tam měl vyloženě marxismus-leninismus, pak na vysoké škole to byl opravdu základ společný, to nejdůležitější. Nemohla jsi pak mít nějakou kariéru, nějakou důležitou funkci bez toho, abys nebyla ve straně, to by se podařilo málokomu, že by byl odborník a ještě shodou nějakých okolností se podařilo dostat se někam výš. Jinak byli lidé nuceni vstoupit do strany, jinak výhoda to byla, když měl člověk dobré politické, jaksi... kádrový posudek se tomu říkalo, že rodiče byli ve straně, že máma byla ve straně, tak pokud nebyl hloupej a přijímačky udělal, tak měl lepší šanci se na ten gympl dostat než někdo, kdo byl stejně chytřej a byl by z rodiny, která by byla politicky proti socialismu, komunismu a vůbec proti zřízení celkově, takže to byly výhody, byly výhody různé. Ty lidi víc dostali někam příslib nebo zájezd s Čedokem a takové věci. To taky všechno bylo o známostech. No a jinak jsem vyrostla v tom, že babička je nesnášela, komunisty, houfně na ně nadávala. Takže tu byl takový zdravý názor poměrně... Nadávala na ně kudy chodila, mohla si to dovolit, protože byla doma, nepracovala, taky neměla potom žádný důchod, že jo.

Znalas někoho, kdo měl vyloženě s tím problémy, že měl třeba rodiče proti zřízení? Jestli jsi měla třeba kamarádky, které nechtěli vzít na střední nebo na vysokou školu?

No to ani takhle moc ne. Jsem takové lidi nepotkala, byli tací, ale že bych měla nějakou z těch nejbližších kamarádek, někoho, kdo by mi říkal, že s tím má problémy, to ne. Ale to bylo věc, že shodou okolností jsem nenarazila na nikoho takového, jak říkám potom na gymplu to byla dvě děvčata, které odmítli, protože byly jehovistky, stát při hymně, takže z toho měly průšvih. Ta jedna teda nějak se s nima nepohodla, takže odešla z toho gymnázia, ono asi jí také naznačili, že není možné, když by takhle se k tomu stavěla, aby tam setrvala. Ta druhá se teda podřídila. Takže ta tam zůstala. Oni tvrdili o té první, že odešla dobrovolně, ale to byly ty okolnosti, že jsi nemohla říkat, co jsi chtěla, ti potom naznačili, že když se tvé přesvědčení neshoduje se socialistickým smýšlením, tak jaksi nemáš tam co dělat, nebo studovat..., nebo asi věděla, že by měla problémy. A jinak ti lidé existovali, to jsem se dozvěděla třeba až později, až jsem byla v dospělosti. Třeba se s tím nechlubili nebo o tom nemluvili, či to bylo také z náboženských důvodů. Kupříkladu moje

kamarádka, tak ta mi vlastně až dneska... jsme se o tom bavili a ona dělala technicky zaměřenou průmyslovku, nevím teď přesně co, no a vlastně vysvitlo, že tam šla jenom kvůli tomu, ona byla velice chytrá, ale jí rovnou řekli, protože měla právě jejich rodina problémy z důvodu politiky i tedy z důvodu náboženského, tak že by se jinam nedostala, aby nemusela jít na učňák, tak směla jenom na tento technický směr. Učitelka jí to poradila, že ji tam vezmou. Takže tedy to šla dělat z tohoto důvodu, byť obor jí nic neříkal. Takže ty lidi byli, bylo jich víc. Ono se o tom mlčelo, lidi ti nebudou sdělovat: „My doma jsme chartisti“, to až když věděli, že tomu člověku můžou věřit. Protože každý bonzoval a udával. Takže se to tolik nevědělo, ale bylo to.

Mám tady otázku, možná i na tvoji maminku (babičku, pozn. red.), protože nevím, jestli si to budeš pamatovat, a to, jestli byl poznat rozdíl mezi 70. a 80. lety?

BABIČKA: Rozdíl byl hlavně v tom, že spoustu lidí vyrazili ze strany

Kdy?

No v 70. letech. Protože většina lidí nesouhlasila s příchodem okupačních armád, jak jsme jim říkali bratrská pomoc socialistických zemí. A problém z toho měli všichni, kdo byli ve straně, protože ještě na začátku to vypadalo, že bude socialismus s lidskou tváří. Jak Dubček, tak Smrkovský, všichni muži roku 1968 nechtěli, že nebudou dělat komunismus. Komunismus, o tom se nemluvalo, ale socialismus..., nezapomeň, že my jsme byli od roku 1960 Československá socialistická republika. O komunismu nemluvil nikdo, socialismus ano, ale s lidskou tváří. Takže to se všem líbilo, protože těmto lidem důvěřovali. Ti, kteří do toho jaksi šli. Ale potom samozřejmě s tím, že na nás zaútočili, takhle s tím nemohl souhlasit skoro nikdo. Byli zatvrzelí komunisté, kteří s tím tedy souhlasili. No a pak to začalo. Ještě v 69. to šlo. V 68., ještě musím podotknout, že spousta lidí vycestovala do zahraničí. Už z toho prostého důvodu, že nemuseli mít velké žádosti a potvrzení atd. Takže cestovali. A v roce 1969 to ještě možné bylo, tam to ještě nebylo utažené. Tím pádem můj otec také cestoval, do Itálie jel. A docent gynekologie, který pomáhal při porodech, tak právě říkal, poněvadž se velmi věnoval dceři a mně jako těhotné a já jsem se ho ptala, co bych mu dala, protože mi bylo blbě mu dávat peníze, tak on říkal: „No, kdyby mě váš manžel pozval do Itálie.“ Stačilo jenom to pozvání, a hotovo. Takže oni cestovali, ne že by byli usazeni v jednom městě, ale procestovali všechno, potom ho navštívili, a hotovo. To se cestovat dalo. Já jsem v 69. nemohla cestovat nikam, protože jsem měla malinké dítě.

A potom tedy došlo již k tomu obratu, že teda se toho ujal (říkám to dobře?) Husák. A začlo být hůř v tom smyslu, že všichni, kdo nesouhlasili, zvláště komunisti tedy, nakonec na nestraničích jim tolik nezáleželo, ale kdo nesouhlasil, absolutně ho vyrazili ze strany. Zaprvé buďto ho vyškrtnli. Což se dělalo tak, že tě vyškrtnli a ani tě nepozvali, neoznámili ti to. Můj otec byl v komunistické straně, poněvadž měl jedno z vedoucích míst na akademii zemědělství. Takže si nemohl dovolit nesouhlasit. Ale on řekl: „Ale mně nikdo ani nezavolal, ani mi nikdo neoznámil, že končím členství.“ Takže pořád říkal: „Já jsem ve straně pořád, oni říkají, že mě vyškrtnli, ale já o tom nevím.“ Prostě s tímhle operoval. Ono mu stejně bylo hodně let, vlastně přesluhoval, takže jim už to taky bylo jedno. A naopak hůř na tom byli lidi, které tedy vyloučili. To bylo ostré, ty už potom vůbec, absolutně nic nemohli. Někam se dostat... Šli..., jako Šiklová a další, šli pracovat jako nádeníci, šli do kotelen, ta uklízela v knihovně atd. Takže to bylo dost ostré. Dělal se mezi tím rozdíl. Můj bratranec Ivan, tedy Miloň, Ivana vyškrtnli jakbysmet. Miloň si to uhájil, protože byl na takovém místě, že znal, co dělali ostatní komunisté, jaké dělali podvody. Takže na ně nasadil psí hlavu, šlo to až přes ústřední výbor, komise celostátní, co byla ta nejvyšší – UV, ale on to obhájil, a oni ho tedy nechali, takže zůstal ve straně. Ivan s tím měl problémy skoro dokonce těsně před rokem 1989. Myslím že v září 1989 nastupoval na vysokou zemědělskou tady v Praze. Řekl rovnou tomu vedoucímu: „Prosím vás, já mám jeden problém, já jsem byl vyškrtnut ze strany.“ A on mu řekl: „Já o tom vím.“ Pochopitelně šly s tebou kádrové materiály, teď tam muselo být členství ve straně, odkdy dokdy, proč skončilo nebo něco. Ale on to riskoval, že ho tam vezme, a to mu pak

připočetli k dobru, že byl dál vedoucím po tom převratu. Takže to byly problémy těchto 70. let, kdy to bylo velmi utužený. A 80. léta, tam už to potom jako začalo být lepší. No, řekla bych lepší v tom smyslu..., vždyť v roce 1977 byla Charta, to jsme všichni museli hlasovat. Já jsem byla na vysoké, velká plenární schůze svolána, že prostě je to něco nepřístojného. Na Havla se házel hnůj a všechno možné. My jsme ho do té doby ani pořádně neznali, abych ti řekla. Havel dramatik, no dobře, ale těch dramatiků bylo víc, i slavnějších. Kohout taky byl, který potom utekl a pak se vrátil. A toho myslím taky nechali emigrovat uměle, nemohl jít zpátky. Ale museli jsme odhlasovat, že jsme proti, to se odhlasovalo, napsal se zápis, poslalo se to na ÚV.

Mohla jsi hlasovat proti?

Ne, hned by tě vyhodili, zvláště z vysoké školy. Ty vzděláváš vysokoškolské studenty a nemůžeš být proti tomu. Jen tak jsme si říkali mezi sebou: „No, co ale je v té Chartě vůbec napsáno?“ To jsme nikdo netušil, to se nikde nepublikovalo. To jedině samizdatem, ale to šlo jenom mezi těmi lidmi, co byli zapojení nějakým způsobem.

Viděla jsi Chartu? (na dceru)

Neviděla. Já ji v životě nečetla. Tak, a já sem zase pustím dceru.

Ty jsi říkala, že jste netušili, co se v tom roce 1989 dělo, teda kromě toho jednoho zaměstnance, že se něco děje...

Jako takhle...

...Byly nějaké tlaky?

Vždycky jsme se dozvěděli, ale spíš až po té akci, že se na tom Václaváku sešli nějakí demonstranti, většinou mladí lidé, a že je tam stříkali vodním dělem. To bylo už během celého toho roku. (Matka: To byl leden Palach a potom 28. říjen...) Ale já myslím, že takové akce byly víckrát, akorát to se k tomu člověk nedostal (Matka: děda přeci, ten vždycky všude pak říkal, že ho postříkali, to nebyla pravda, to psal všem příbuzným, „taky jsem se nemusel mýt, postříkali mě, nemohl jsem dýchat, šel jsem do metra, oni pouštěli ten slzný plyn...“). Jo, slzný plyn, no z toho pak kolovaly samozřejmě vtipy a vyvrcholilo to tím 17. listopadem.

Jaké vtipy?

Jako na to vodní dělo, já přesně nevím, jak to bylo. (Maminka: Jiránek... Že tam stojí před sochou Václava, má ručník kolem krku. „Co tady děláte, občane?“ „Čekám, až poteče teplá.“ Ale na tom nejlepší je, že to někdo vymyslel, ten vtip takhle koloval, nikdo ho nikdy neviděl, samozřejmě. A jednou jsem slyšela, že Jiránek vyprávěl, že on to opravdu nenakreslil, že to k němu takhle došlo, že pak byl nucen to nakreslit. Protože se mu to zdálo strašně vtipné.)

Očividně měla ta společnost problém s komunismem...Proč (konkrétně) chodili na ten Václavák?

Chodili tam ty, kterým se to nelíbilo. Ty, co byli odvážní. Ale jak říkám, ten kolega kvůli tomuto skončil na nízkém pracovním postu. Taky to bylo pro ty, co se o tom včas dozvěděli. Je fakt, že v té společnosti to bylo takové, že mnozí měli trochu „stažený zadek“, co jak dál bude, ale zas tak úplně moc lidé nedoufali, že to konečně padne. Taky se báli i krvavého převratu. Nikdo nevěděl, co bude, nakonec na toho 17. listopadu byly povolány milice, a kdyby zasáhly všechny povolané složky, tak to bylo velmi krvavé. (Maminka: Ještě k tomu můžu něco říct? Srpen 1968 se oslavoval v roce 1988. Tam už to jako trochu vřelo a všichni se domluvili, řidiči, co měli auta, jeli s rozsvícenýma

světla. Samozřejmě že si je všechny poznamenali a vyslyšali. Například pan doktor Klouza, který byl výborný právník, taky se toho účastnil, a když se ho tam ptali, on říkal: „No já jsem asi zapomněl zhasnout...“ (smích) To říkal každý. To se nejezdilo s rozsvícenými světly v létě v srpnu, rozumíš. A teď s tím měl taky oplétačky.)

Co jste očekávaly že se v tom roce bude dít? Jestli jste myslely, že jsou to nějaké malé nepokoje...

No nedoufali jsme, že by to padlo. To určitě ne. Byla tu ta odbojnost. Bylo spoustu lidí, kterým to vyhovovalo, protože měli různé výhody. A nakonec jim kromě toho luxusního zboží a cestování do ciziny nic tak nechybělo. A dělali třeba politickou kariéru nebo měli nějaké dobré pracovní místo. Tak těm to nevadilo, že? Ty byli v pohodě, i když třeba samozřejmě že nadávali všichni na to, že je všechno drahé a že nic není, že se třeba nesežene toaletní papír atd. Na to nadávali všichni, ale málokdo byl tak odvážný, aby proti tomu brojil. A jako ta našťvanost lidí byla větší, to určitě. Ale já si myslím, že hlavní vliv na to mělo to, že v Rusku byl Gorbačov, který byl docela benevolentní, a u nás se všechno řídilo Ruskem. Tady mělo ohromný vliv, vlastně již po osvobození po druhé světové válce. Takže tady potom začal jejich vliv atd. A tím pádem, že Rusko řeklo „[Éto vaše d'ělo]“ To je jako: „Je to vaše věc, jak si to budete řešit.“ Tak jako tím pádem nedošlo ke krveprolití. Ale vlastně nikdo netušil, co bude. A nedoufal. A když pak došlo k těm událostem, tak mnozí nevěděli co; tak jako bude to socialistická republika, nebo už to nebude socialistická republika? Potom se 17. listopadu od socialismu odcházelo postupně, pomalu... A lidé nevěděli, co se bude dít, někteří houfně odcházeli ze strany, jiní tam setrvali. Jako moje vedoucí, ta v těchhle událostech... myslím, že dokonce po 17. listopadu, do strany vstoupila, protože jí šlo o kariéru, asi si myslela, že jako jsou to bojůvky a že socialismus zůstane.

Vy jste se tedy neodvážili jít do těch menších demonstrací...

...hlavně jsme o nich nevěděli...

...tak jste s nimi sympatizovali, když...

To určitě, to určitě. Je pravda, že jako že bych vyzvídala od toho kolegy, kdy se konají, aby mi dal vědět, zase až takto odvážná jsem nebyla. Taky on byl mužský přeci jenom. Ale když jsme se pak dověděli, jestli už můžu přejít k tomu 17. listopadu, že studenti na to výročí půjdou demonstrovat, tak jsme se dověděli, že tam mají kolem Smíchova někde pod Vyšehradem se mají pohybovat. Ale nevědělo se, já jsem třeba nevěděla kdy, v kolik hodin atd., ani přesně kde, to byla jenom taková špitanda. No samozřejmě jsem byla zvědavá, chtěla jsem se připojit, tak jsem se tam brouzdala po Smíchově, ale protože jsem na ně nenarazila, tak jsem šla domů. Zase abych tam někde čekala tři hodiny, když jsem nevěděla přesně kde, že taky mohli už být pryč, to člověk nic nevěděl. Ale pak, když se tedy tohle stalo, tak potom jsem šla hned tu další demonstraci. Jednu jsem snad nešla, už nevím proč (Maminka: Nešla jsi v pondělí.), jestli jsem měla odpolední?... S mužem jsme pak chodili spolu, taky jsem šla s kolegyněmi, tak možná, nevím, jestli už to bylo, že jsem se trochu zalekla toho, že byl ten masakr, nebo jestli byly nějaké důvody, že jsem tam to pondělí nemohla, to už nevím. Ale rozhodně jsem pak začala chodit a chodila jsem i pravidelně. To pak byl plný Václavák lidí, vím, jak kolegyni vždycky vzal žlučník z těch nervů, protože člověk nevěděl, co se stane. No a to už bylo velmi houfné a pak jsme se ani nemuseli tolik bát, když se začalo takhle pravidelně chodit demonstrovat a cinkat klíčkama. Lidé se začali již připojovat, a když zjistili, že... nejprve se trochu zalekli, jak dali studentům co proto..., ale na druhou stranu je to vyburcovalo a našťvalo. Takže když se dlouho nic nedělo, neposlali na nás tanky ani nic podobného, tak se pak chodilo hromadně. Ale bylo to takové, že třeba v práci – to už jsem se připojila k tomu kolegovi – že jsme vylepovali i plakáty, aby lidi přišli na Václavák, i se uvažovalo myslím o stávce, která snad ani...

Byla stávka dvouhodinová...

Jo, ta myslím byla, pak nějaké menší stávky u nás v podniku byly, to ne. Ale ono v té kanceláři, kdo nepracoval, se nepoznalo (smích). Ale vím, že jsme tam vylepovali, ale přece jenom jsme se ještě báli, různě plakáty, třeba na chodbu nebo k jídelně. A docela jsem nabádala k opatrnosti, ať nás raději nikdo nevidí, protože člověk nevěděl, na jakou stranu se to zhoupne. Tak přece jen strach byl, později už ne, už bylo jasné, že to padne..., ale ze začátku určitě. No a byli lidé, kteří nebyli pro, ale dost lidí bylo pro stávku a pro tyhle věci. Takže to mělo i houfnou podporu, ještě jsem tam malovala nějaké vtipy o komunistech, jak šlo o srandu, tak to bylo moje.

A o tom masakru jste se dozvěděli z televize? Nebo nějak od lidí?

No to už asi nevím. (Maminka: No já ti řeknu z čeho, ani jedno ani druhé. Ale můj otec poslouchal Hlas Ameriky a Svobodnou Evropu každý večer pravidelně. Takže už to zaslechl tu sobotu a neděli, rozumíš, ty podali zprávy samozřejmě)

Právě tam podali zprávu, že zemřel jeden student.

(Maminka: Ano! Což bylo falešný...)

Která byla falešná nakonec, ale mělo to vyburcovat ty lidi, že. Mělo to opravdu ten efekt, že se ti lidé naštváli a řekli: „Tak tohle je moc!“

Určitě! To stačilo... Už se nelíbilo to, že pouštějí vodní děla do mladých lidí. Ale to ještě..., ale když je začali mlátit, tak to samozřejmě ty lidi rozezlilo. A možná i bez té poplašné zprávy, že někdo zemřel, by se lid takhle vyburcoval. Ale možná že to nějakou roli sehrálo. Těžko říct, dodnes se neví jestli to byla provokace ze strany komunistů, nebo někdo opravdu... Nebo to byla chyba při předávání informací. Někdo tam viděl zraněného a řekl si: „Hele, ten je mrtvý, to je jasné.“

Prý to byl poručík VB, který omdlel.

(smích) I to je možný! (Maminka: „V přestrojení.“) Jo, to byli v těch demonstracích provokatéři, tím se to StB snažila rozrušit, aby řekli: „Hele, jsou to chuligáni.“ Takže začal třeba řvát něco nevhodného, co opravdu... To zas oni měli chytře vymyšlené. Ale jako pak se to šířilo mezi lidmi...

A v médiích?

Já nevím, co bylo v médiích, asi nic. (Maminka: V televizi nic nebylo a noviny to také nepřinášely. První, kdo to přinesl, byla opravdu Česká strana lidová, ty jejich noviny, nevím jak se to jmenovalo. Tam se k tomu vyjádřil kardinál Tomášek.) To ještě musely být recenzované (*míněno cenzurované, pozn. red.*), ne? (Maminka: Jo, ale Tomášek, ta osobnost... On tam přímo nepsal..., neútočil proti státu, ale zmiňoval něco takového, kde lidi se dozvěděli, že vlastně těm studentům bylo ublíženo.

Takže vůbec se nevěděly ty události...

Ne! Určitě ne!

Jak se konaly ty schůze...

(Maminka: No to vůbec ne!) Akorát...

A měli jste nějakou osobnost, o které jste si říkali : „Jo, za tím jdeme“?

No pak se vlastně dostal do povědomí Havel. My ty další chartisty neznali. Komunisti tohle nezveřejňovali, kdo přesně..., někoho takto zkritizovali, v podstatě jsme znali jenom toho Havla, Kubišovou, které zakázali zpívat. Takže to byly ty osobnosti, které pak na tom Václaváku také byly. Samozřejmě později, když už se víc demonstrovalo, tak potom už v Občanském fóru jsme ty lidi znali. Ale úplné začátky, tam když člověk neznal nikoho, tak se k tomu nedostal. Vezmi si, že drtivá většina, tedy ne drtivá, ale hodně lidí poslouchalo Hlas Ameriky, takže se to dozvěděli z tohoto vysílání. (Maminka: Pozor! Ještě uvedu jednu osobnost, která v tom figurovala. My ji znali osobně, a to byl Pavel Landovský – herec, který bydlel tady na konci ulice. Ten byl absolutně proti. Měl zákaz vystupovat. On se choval nemožně při volbách, vždycky když byly. To bylo o něm známé. Takže toho také zavřeli hned. Byl to veliký přítel Havlův. Zprvce byl sprostý, to je až doteďka. Mluvil hrubě. Takže o něm my jsme věděli. Landovský, řečený Landák, že ten jak mluví, jak vystupuje, že ten je proti tomu. To bylo známé a on byl známý herec.)

Tak, teď bych ráda udělala takový pohled zpět. A to ve smyslu, abys mi srovnala... ne ten život před a po revoluci, ale v tom ohledu, co jste očekávali při té revoluci a jak se to splnilo nebo naopak, jestli je ten stav jiný, než v jaký jste doufali? Jestli se to třeba vrátilo do stejných kolejí atd...

Tak na rozdíl od jiných já jsem nějak neuvažovala o tom, jestli se budeme mít lépe ve smyslu, že budeme bohatí, nebo ne. V podstatě mně šlo tedy o to, abychom tady neměli tu diktaturu. Takový ty... Vážně mě štvalo, že musíme vychvalovat komunismus. Nesmíme mít jiný názor. Že musíme být prosovětský a nemůžeme si říkat, co chceme. Nebyla tu ta svoboda. Takže já jsem si vůbec nepředstavovala, ani mi na mysl nepřišlo, jestli ekonomicky na tom budeme lépe. Dalo se čekat, že ano. Ale tohle já jsem v tu dobu vůbec neřešila, takže na rozdíl od mnohých, kteří jsou teď zklamaní, že zase třou bídu s nouzí, nebo někteří jsou na tom v některých věcech hůř než dřív, protože nemají ty jistoty. A musejí – zatímco (neříkám že všichni) dřív se v práci hodně flákalo – tak teď musejí dělat, že. A skučí, že nevědí, z čeho zaplatí nájem, a že čekali, a teď by tu raději chtěli mít komunismus. Protože čekali, že se budou mít lépe, a ono to tak úplně není. Ono je to jenom v některých věcech, že se dá cestovat... A na to ti někdo řekne: „Na co mi je, že můžu cestovat, když na to nemám?“ Takže tady mnohé se změnilo, něco je méně příjemné, protože už nejsou ty jistoty. Že člověk třeba přijde o práci. Takové stresy tu dříve nebyly. Na tom byli špatně ti, kteří byli proti režimu. Ty tak nějak museli pracovat. Dřív práce byla povinná, jinak tě mohli zavřít za příživnictví. A teď, když jim nikdo tu práci nechtěl dát, ani dělnické profese, tak vznikal problém. To, že jsme se zbavili tady té diktatury, té moci, která tady ty lidi svazovala, to zaplat'pánbůh ano, proto já bych neměnila. V tomhle to splnilo očekávání. V té ekonomické sféře, jak pro koho... Rozhodně spousta věcí je lepší... To je opravdu individuální. Kdo dřív se měl třeba lépe, teď se má hůř, ale dost lidí se má přece jen lépe. Anebo je to takové, že... dřív jsi totiž neměla nic, ale ona většina lidí neměla nic a jenom pár, kdo měl různé známosti a co měli valuty, tak měli věci z Tuzexu, pěkný zboží, anebo měli z ciziny, když jim to někdo poslal...atd. Ostatní jsme na tom byli všichni stejně blbě, tak si ale neměl kdo co závidět. Dneska samozřejmě je to jiné... Máš kvalitnější jídlo. Na to se také zapomíná, že co dřív bylo, bylo dost hnusné. Nebyl žádný výběr. Třeba jsi přišla a nemuseli mít ani chleba nebo jogurt. Na to lidi dost zapomínají, oni naříkají, že teď na to nejsou peníze atd. Ale v podstatě zase máš zase všechno, co se týká těch základních jídel, byť to stojí hodně peněz a ještě máš i výběr. Je to většinou kvalitnější. A máš spoustu možností. To, že dneska každý nemůže mít tu techniku různou a dovolenou super..., prostě někdo na to nemá. Ale mám zkušenost, že lidi, kteří jsou starší než já, tak mezi nimi je více těch, kteří volají po dobrých starých časech. Protože na to horší zapomněli. Anebo byli takoví, že jim to tak nevadilo. Že jim nešlo o nějakou etiku nebo morálku, hlavně že si mohli nacpat břicho za nic. A teď s tím mají třeba problém, třeba se bojí, aby vyšli do výplaty. Na ty špatný věci člověk rychle zapomene a idealizuje si je. Taky ten, kdo tam prožil celé dětství a mládí a třeba začátek dospělosti,

tak ti to mají svázané s tím mládím, po kterém touží. Proto volají po těch starých dobrých časech, které zdaleka tak dobré nebyly. Byli zvyklí, chtěli si žít v pohodě dál. A najednou padly všechny jistoty. Ono také většina komunistů jsou starší ročníky. Já třeba raději budu jíst chleba, než aby se tady popravovalo jako v padesátých letech. Ale každý takový není. Bohužel zklamání u hodně lidí je i to, že tady se potom v té politice zase řešily soukromé zájmy. Někteří to brali čestně, ale taky se tam dostali ti, kterým šlo o to, nahrabat si peníze. A to vidíme dodnes. Co se tady zkazilo, co mohlo být lepší...Ty zákony nebyly přizpůsobeny nové situaci, takže to umožnilo různou černotu a tunelování a všechno. Takže bohužel v tomhle na to náš stát dost doplatil... Na nečestnost některých lidí, kteří měli moc. Jeden člověk by to tam nezachránil, muselo by být víc poctivých. Pak se do politiky taky dostali spíše prospěcháři.

Byly dobré podniky, které kdyby se udržely..., měly zvuk ve světě. Se podívejme třeba na sklářství nebo ČKD, kdyby zůstaly v českých rukou...Takže spíš rozčarování z tohoto, že se do politiky dostali prospěcháři, kterým nějaké zájmy našeho státu...a vlastenectví to už vůbec...To jim bylo ukradené. Takže v tom je spíš to zklamání. Jako jestli si někdo myslel, že se tady po takové ekonomické devastaci, která tady za socialismu byla, když tu nic nebylo a podniky byly v platební neschopnosti, většina podniků byla v platební neschopnosti, já jsem to účtovala, takže vím, že tam se faktury neplatily třeba tři čtvrtě roku, protože podnik nemohl zaplatit druhému. To šlo všechno jenom účetně. Takže to člověk věděl, jak je to v pytlí. Ale asi k normálnímu člověku se taky nemusely všechny tyto informace dostat. On měl ten namazaný chleba, támhle si koupil točeňák a netušil co a jak. No a když pak toto padlo a mysleli si, že všichni zbohatneme, tak ono to tak rychle nešlo. Takže bohužel náš stát, který za první republiky měl i zvuk ve světě, průmysl tu byl a všechno... Pak nějak to téma komunistama šlo postupně dolů. A teď, než se zmátožíme, vůbec... To nedoženeme, čtyřicet let, jen tak.